

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نقش ها و عملکرد خانواده

اهداف رفتاری

پس از اتمام این مبحث از فراگیران محترم انتظار می رود:

- عملکرد خانواده را تعریف کند.
- ساختار خانواده و انواع آن را توضیح دهند.
- ارتباط در خانواده را شرح داده و در مورد انواع ارتباط توضیح دهند.
- عوامل موثر بر بهداشت خانواده را شرح دهند.

عملکرد خانواده

عملکرد خانواده به عنوان برآیند یا چگونگی ساختار خانواده تعریف می شود.

عملکرد خانواده شامل نیازهای اعضا و در بعد وسیعتر جامعه باشد.

عملکرد خانواده

- عملکرد عاطفی (عملکرد حفظ شخصیت)

- عملکرد اجتماعی شدن

- عملکرد تولید مثل

- عملکرد اقتصادی

- عملکرد مراقبتهای بهداشتی

ساختار خانواده

ساختار خانواده به سازمان و تشکیلات خانواده، چگونگی تشکیل واحد خانواده و چگونگی برقراری ارتباط بین اعضاء در واحد خانواده اشاره می کند.

انواع ساختار خانواده

• ساختار قدرت

• ساختار نقش

ساختار قدرت در خانواده

ساختار قدرت در خانواده

قدرت یکی از اساسی ترین جنبه های تعاملات اجتماعی است (فریدمن)

بلادولف: مهمترین ساختار خانواده موقعیت قدرت اعضای خانواده است.

قدرت معانی گوناگونی دارد:

مثلا نفوذ، کنترل، تسلط می تواند از مفاهیم قدرت در خانواده باشد.

ساختار قدرت خانواده

ساختار قدرت خانواده چگونه قابل بررسی می باشد؟

ساختار قدرت در خانواده

قدرت یک پدیده با ابعاد مختلف است که مستقیماً قابل مشاهده نیست بلکه از طریق رفتارها استنباط می شود.

تمام سیستم‌های اجتماعی از جمله سیستم خانواده دارای ساختاری است که تعیین می کند چه کسی قدرت وسیعی در اختیار دارد و دستورات توسط چه کسی صادر می شود.

ساختار قدرت در خانواده

قدرت یکی از جنبه های اساسی خانواده است و مجموعه ای

از قوانین نوشته نشده است و تحت تاثیر

سیستم ارزشی خانواده قرار دارد.

ساختار قدرت در خانواده

مهمترین بعد ساختار قدرت در خانواده چیست؟

تصمیم گیری یکی از ابعاد ساختار قدرتی در خانواده است.

ساختار قدرت در خانواده

اولسون و کرامول **قدرت خانواده** خصوصیتی از سیستم خانواده است که با توانایی

بالقوه خود می تواند در اعضا تغییر ایجاد کند.

مهمترین اجزاء ساختار قدرت در خانواده شامل **تاثیر گذاشتن و تصمیم گیری** است.

ساختار قدرت در خانواده

تاثیر گذاشتن:

میزان فشاری است که به صورت رسمی یا غیر رسمی از جانب یک عضو خانواده روی اعضای دیگر وارد می شود (authority)

باورها، سنتها و ارزش ها و نقش آنها در خانواده از همین نوع قدرت سرچشمه می گیرد.

مفروضات کلی در مورد ساختار خانواده

خانواده یک سیستم اجتماعی کوچک است که:

۱- دارای ملزومات **عملکردی** است و از قوانین گروههای کوچک پیروی می کند.

۲- دارای عملکرد **فردی** و **اجتماعی** است.

۳- افراد در خانواده از **هنجارها** و **ارزشهای** **دورن خانواده** تبعیت می کنند و این یادگیری در

آنها درونی شده بگونه ای که مقدمه ای برای اجتماعی شدن آنها خواهد شد.

ساختار نقش در خانواده

نقش ها عبارتند از یک سلسله از رفتارهایی هستند
که به صورت هنجار تعریف شده اند
و انتظار می رود که برای **هر فرد** در **وضعیت اجتماعی**
که در آن قرار می گیرد شرح داده شود.

ساختار نقش در خانواده

منظور از position یا status :

وضعیت قرار گرفتن فرد در یک سیستم اجتماعی می باشد.

نقش به عنوان بخشی از وضعیت اجتماعی یک فرد شرح داده می شود.

ساختار نقش در خانواده

با هر یک از وضعیت‌های اجتماعی، تعدادی نقش همراه خواهد بود که وظایفی برای صاحب نقش ایجاد می‌کند

مثلا در نقش مادری وظیفه خانه داری، مراقبت از کودک، مدیریت خانواده، پخت و پز و سایر موارد برای زن ایجاد می‌گردد.

رفتار نقش، عملکرد نقش، ایفای نقش

این سه واژه مترادف یکدیگر بکار گرفته می شوند.

Role behavior

واژه ای است برای آنچه که یک فرد در پاسخ به انتظارات

نقشی، انجام می دهد بکار برده می شود.

Role behavior

نقش ها متناسب با موقعیت اجتماعی فرد در خانواده آموخته می شود

بر اساس الگوی نقش آموخته شده و شخصیت افراد (ظرفیت، خلق و خو، نگرش، علائق)، تعدیل انتظارات صورت می گیرد

بروز رفتار نقشی واقعی

Role patterning

الگوی نقشی عبارت است از آنچه که در خانواده انجام می شود

(چه کسی انجام می دهد، تصمیم می گیرد، رهبری خانواده را

به عهده دارد)

عوامل تاثیر گذار بر الگوی نقش

بر اساس جنس، سن و خصوصیات نقشی متفاوت است.

با فرهنگ، طبقات اجتماعی و انعطاف پذیری فرد در ارتباط است.

Role patterning

مثال: در خانواده های سنتی، هر یک از والدین یک نقش اختصاصی را به عهده دارند.

تغییر در ترکیب خانواده عامل مهمی در تعدیل نقش های سنتی است.

Role patterning

عامل تضمین کننده بقا سیستم خانواده چیست؟

Role patterning

بقاء سیستم خانواده در گرو نقش ها و وظایفی است که هر یک از افراد خانواده به عهده دارند.

لیاقت و توانایی که هر یک از اعضا در ایفای نقش ها و وظایف از خود نشان می دهند نمایانگر شایستگی و توانایی آن خانواده می باشد.

Role patterning

چگونه خانواده می تواند به عنوان یک سیستم پویا در نظر گرفته شود؟

Role patterning

ایجاد تعادل پویا از طریق:

✓ ایفای نقش

✓ سازگاری با تغییر نقش ها

✓ استفاده از منابع کمکی خارجی

✓ استفاده از توانای های بالقوه

نقش‌های خانواده

نقش‌های رسمی

نقش‌های غیر رسمی

نقش های رسمی در رابطه با نقش والدینی و همسری

- ۱- نقش فراهم کننده
- ۲- نقش خانه داری
- ۳- نقش مراقبت از فرزند
- ۴- اجتماعی نمودن فرزندان
- ۵- ایجاد امکانات تفریحی
- ۶- ایجاد ارتباط خویشاوندی
- ۷- درمانگری
- ۸- نقش جنسی

نقش های غیر رسمی در رابطه با نقش والدینی و همسری

ایجاد ارتباط بین نقش های رسمی و اداره زندگی خانوادگی

به منظور ارضای نیازهای عاطفی اعضای خانواده

نقش های غیر رسمی در خانواده ثابت نیستند.

بر اساس سن خانواده و نیازهای متفاوت آن در هر مرحله

متفاوت می باشد.

نقش های غیر رسمی در رابطه با نقش والدینی و همسری

۱-مشوق

۲-شروع کننده

۳-کمک کننده

۴-مصالحه کننده و سازشکار

۵-متوقف کننده

۶-پیرو

نقش های غیر رسمی در رابطه با نقش والدینی و همسری

۷-تحکم کننده

۸-جستجو کننده شناسایی

۹-ایثارگر

۱۰-چهره سنگی بزرگ

۱۱-سپر بلا بودن در خانواده

۱۲-دارای انعطاف زیاد

۱۳-مراقبت دهنده

نقش های غیر رسمی در رابطه با نقش والدینی و همسری

۱۴-پیشقدم

۱۵-دوراندیش و محتاط

۱۶-هماهنگ کننده

۱۷-فردی که با خارج از خانواده ارتباطات بسیار قوی برقرار می کند

۱۸-ناظر یا تماشاچی

۱۹-سرزنش کننده

Role patterning

هر فرد باید به نوبه خود ایفاگر نقش هایی در خانواده باشد

لازم است بین نقش های فرد و خانواده هماهنگی و تعادل برقرار شود

عملکرد مهم خانواده در برقراری تعادل بین نقش های فرد و خانواده

- ۱- تولید محبت و عاطفه
- ۲- فراهم کردن ایمنی فردی و پذیرش
- ۳- ایجاد رضایت و حس هدفدار بودن
- ۴- تامین همدلی و همراهی مداوم
- ۵- تدارک جایگاه اجتماعی و انجام عمل اجتماعی کردن
- ۶- القا کنترل ها و ادراک از حقوق
- ۷- اعمال تولید مثل
- ۸- مراقبت های بهداشتی

نکته

وسعت انجام اعمال خانواده غالبا به انجام

رضایت بخش دیگر اعمال خانواده، و مرحله

تکاملی آن بستگی دارد.

نکته

زندگی خانواده همانند یک چرخه پویا است، با تکمیل یک دوره، دوره دیگری آغاز می گردد و سازگاری مجدد خانواده را ایجاب می کند.

مهمترین نقشی که در رویارویی با خانواده ها باید بررسی شود، **نقش والدی** است.

وظیفه والدی تحت تاثیر تجارب گذشته و وقایع جاری در زندگی والدین

دو عاملی که پذیرش نقش والدی را در خانواده ها پیچیده می کند عبارتند از:

۱-عدم آمادگی افراد برای پذیرش نقش والدی

۲-وجود تعداد زیادی افسانه های زیانبار و غیر واقعی درباره تربیت کودک در

جوامع مختلف

مراحل تکامل مرحله والدی

۱- مرحله انتظار: بارداری

۲- مرحله شیرین: به دنبال تولد کودک

۳- مرحله فلات: این مرحله به موازات تکامل کودک پیش می رود

۴- مرحله فراغت: ازدواج فرزندان و پایان یافتن نقش فعال والدی

Role taking

یکی از مفاهیم اساسی در نظریه نقش پذیرش نقش است.

هر عضو خانواده برای ایفای نقش لازم است تصور مناسبی از نقش مورد

انتظار فرد را داشته باشد و نقش خود را با بصیرت بپذیرد.

Role taking

چه زمانی پذیرش نقش صورت می گیرد؟

در شرایطی که فرد اجتماعی شدن را در خانواده تجربه می کند و می تواند با دیگران کنش و واکنش متقابل داشته باشد.

نقش پذیری به تدریج شکل می گیرد.

Role taking

نقش ها هیچوقت به تنهایی فراگرفته نمی شوند بلکه همیشه یک سلسله از نقش ها یاد گرفته می شوند.

به تدریج با پذیرش نقش، خودپنداری در فرد ظاهر می شود و فرد به نقش واقعی خود در زندگی خانوادگی پی می برد.

Role shairing

مشارکت دو یا چند نفر در بعضی از نقش ها یا موقعیت ها

به عنوان مثال در خانواده پدر و مادر هر دو در تربیت فرزندان مشارکت دارند

Role conflict

تضاد نقشی وقتی ایجاد می شود که **وضعیت اجتماعی** که
شخص در آن قرار دارد با **انتظارات متعدد و ناسازگار**
روبرو گردد.

Role conflict

منبع ناسازگاری؟

تغییر در انتظارات فرد از خود، دیگران یا محیط ایجاد شده است

وقتی فرد چندین نقش ناسازگار را می پذیرد دچار تضاد نقشی می شود چون
تقبل آن مستلزم انرژی زیادی است که ممکن است از توان او خارج باشد.

Role strain

کشش نقشی معمولاً بدنبال تضاد نقشی اتفاق می افتد.

تنش نقشی چه وقت اتفاق می افتد؟

وقتی اتفاق می افتد که ساختار اجتماعی با مشکلات عدیده ای مواجه شود یا تقاضاهای متعددی برای وضعیت اجتماعی فرد وجود داشته باشد.

تنش نقشی یک ویژگی سیستم های اجتماعی است که در نتیجه یک احساس ذهنی از ناامیدی و ناکامی در انجام وظایف نقشی برای فرد پدید می آید.

انواع تضاد نقشی

Inter role conflict

وقتی که الگوی رفتاری یک نقش با نقش های دیگر دچار ناسازگاری گردد.

به دلیل درگیر شدن با چند نقش ایجاد شود.

معمولا برای افرادی که دارای نقشهای گوناگون هستند بروز می کند .

مثلا زنی که نقش مادری، دانشجویی، خانه داری، مراقبت از نوزاد و سایر نقش ها را انجام می دهند.

Person-Role conflict

این نوع تضاد بین ارزشهای درونی یک فرد و ارزشهای بیرونی که وی را با محیط خود مرتبط می سازد بوقوع می پیوندد.

در واقع بین ارزشهای دورنی و بیرونی برای فرد تعادل برقرار نمی شود.

بطور مثال وقتی یک نوجوان با ارزشهای درونی خود در بین گروه همسالان دچار تضاد نقشی می گردد.

آنچه را که برای وی ارزش به حساب می آید برای همسالان ارزش نیست

ارتباط در خانواده

ارتباط در خانواده

ارتباطات در خانواده فرآیند تبادل احساسات، نیازها، خواستهها، اطلاعات و عقاید می باشد.

همانطور که هر شخص شیوه ارتباطی خاص خودش را دارد خانواده نیز شیوه ارتباطی منحصر به خودش با الگوی خاص خود را دارد که از طریق کلامی و غیر کلامی با اعضایش در ارتباط است.

هدف از برقراری ارتباط

۱- دادن اطلاعات

۲- دریافت اطلاعات

۳- کاهش تنشها

۴- حل مشکلات

متغیرهای وضعیتی

-متغیرهایی هستند که تمام یا قسمتی از ارتباط را موفق یا ناموفق می سازند.

-باورها ، ارزشها و نگرشها و آنچه که می تواند ارتباط را تحت تاثیر قرار دهد

متغیرهای وضعیتی

ارتباطات واضح و عملی در بین اعضای خانواده وسیله مطمئنی است که
بواسطه آن **احساسات** ضروری درباره ارزش خود تکامل یافته و
درونی می شود.

ارتباطات غیر واضح موجب ضعف عملکرد خانواده می شود

متغیرهای وضعیتی

ارتباطات به عنوان وسیله مطمئن برای حفظ کل سیستم خانواده است.

عواملی که در فرایند ارتباط دخالت دارند عبارتند از:

فرستنده پیام، کانال پیام، دریافت کننده پیام، پیام، بعضی تمایلات فرستنده و گیرنده پیام

اصول برقراری ارتباطات در خانواده

۱- همیشه ارتباط کلامی وجود ندارد ولی ارتباط غیر کلامی وجود دارد.

۲- ارتباط فقط انتقال اطلاعات نیست بلکه توام با آموزش است.

۳- ارتباط فرایند تعامل را در بر دارد و در مبادلاتی که انجام می شود هر پاسخی شامل ارتباطات قبلی نیز می شود.

اصول برقراری ارتباطات در خانواده

ارتباط دایره ای در خانواده بهتر از خطی است.

ارتباط غیر کلامی اغلب با نام زبان بدن (body language) پیام را بوسیله حرکاتی بدنی به گیرنده ارسال می دارد.

فرم صورت، ریتم و تون صدا بیانگر ارتباط غیر کلامی است.

ارتباط موثر در خانواده

چگونگی برقراری ارتباط عامل تعیین کننده عملکرد خانواده می باشد.

ارتباط فعال در خانواده وقتی موفقیت آمیز است که از نظر **محتوی و آموزش** هر دو در سطح **قابل درک برای اعضای خانواده** باشد.

ارتباط موثر در خانواده

پیامها بوضوح فرستاده شود.

گیرنده معنی و مقصود پیام را درک کند.

بازخورد صحیح دریافت گردد.

نکته

تطابق داشتن هدف پیام فرستنده و گیرنده دائماً در حال تغییر
است و باید بین محتوای پیام و سطوح آموزش تناسب وجود
داشته باشد و مطابق با درک آنها باشد.

مشخصات تعامل خانواده

خانواده موثر خصوصیات مشخصی دارد که در الگوهای ارتباطی وی آشکار است.

ارتباط در خانواده فعال، ابداع کننده، خلاق، دو جانبه و مفید می باشد
بطور دوجانبه و متقابل تحمل اشتباهات و خطاها وجود دارد.

مشخصات تعامل خانواده

در تعاملات خانواده موثر **تفاوت‌های فردی** مورد توجه قرار می‌گیرد و **هویت افراد** قابل احترام است یعنی **اعتماد دوجانبه** وجود دارد.

در گفتار صراحت کلام و صداقت و درستکاری مشاهده می‌شود.

مشخصات تعامل خانواده

قضاوت سریع و پیش داوری و انتقادهای غیر واقعی در خانواده موثر موجود نیست.

در رفتارهای فردی تطابق وجود دارد که نتیجه برخورد صحیح فرد با نیازهای درونی و برونی و نشانه رشد و تکامل شخصی است.

ارتباط در خانواده موثر دوجانبه و پویا است.

منابع

- درسنامه بهداشت خانواده، دکتر فاطمه دباغی، مرحمت فراهانی نیا، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی ایران ۱۳۸۲
- کتاب جامع بهداشت عمومی. دکتر حسین حاتمی و همکاران. فصل یازدهم. انتشارات ارجمند ۱۳۸۵
- پرستاری بهداشت جامعه ۲ پریش حلم سرشت اسماعیل دل پیشه انتشارات چهر ۱۳۸۳
- بهداشت و مدیریت خانواده زهرا بهنودی انتشارات بشری ۱۳۸۱
- پرستاری بهداشت خانواده میمنت حسینی انتشارات بشری